

PROJEKTO “BEE. LYČIŲ LYGYBĖ ANKSTYVAJAME UGDYME” TYRIMO ATASKAITA

2021 m. balandžio mėnesį Moterų informacijos centro projektų vadovė Dovilė Rūkaitė ir lyčių lygybės ekspertė Vilniaus universiteto docentė dr. Irena Stonkuvienė atliko trijų sutelktų grupių (focus groups) interviu ZOOM platformoje. Interviu Konsorciumo parengtus pusiau struktūruotus klausimynus Lietuvos specifikai pritaikė lyčių lygybės ekspertė dr. Giedrė Purvaneckienė.

I sutelktos grupės interviu įvyko balandžio 9 d, 13.00 – 15.00, ZOOM platformoje. Diskusijoje dalyvavo 9 pedagogės iš 4 skirtingų institucijų.

UGDYMAS DARŽELYJE IR LYČIŲ STEREOTIPAI.

Aiškindamos, kas yra lyčių lygybė, taip pat atsakinėdamos į klausimą, kaip supranta, kas yra diskriminacija lyties pagrindu, visos informantės pirmiausia kalbėjo apie vaikus. Pabrėždamos kiekvieno vaiko unikalumą ir savitumą, informantės minėjo, kad šių savybių puoselėjimas nepriklausomai nuo vaiko lyties ir yra lyčių lygybės pamatas ugdant vaikus, o to nepaisymas, stereotipinio požiūrio („Berniukai neverkia“, „Mergaitė negali elgtis kaip bernas“) reiškimas, šį pamatą sugriauna. Tą, pasak tyrimo dalyvių, galima laikyti „tikrą tikriausia diskriminacija“. Diskutuodamos apie lyčių stereotipus, vienos informantės teigė, kad dabartinėse ugdymo įstaigose stereotipinis požiūris faktiškai neegzistuoja arba pasitaiko labai retai, kitos gi minėjo, kad jis vis dar gajus, ypač tarp vyresnių pedagogių. Tačiau ne visos diskusijos dalyvės stereotipinį požiūrį siejo tik su amžiumi. Kai kurios jų sakė, kad daug kas priklauso nuo žmogaus išprusimo, kitos gi teigė, kad svarbiau, nei žinios apie lyčių lygybę yra nusiteikimas jas taikyti ugdymo praktikoje („Žinių tikrai mes turim, nes ir žiniasklaida, ir visi seminarai neapsieina be lyčių lygybės temų, bet ar naudojames šiomis žiniomis, čia jau kita kalba“). Vienos informančių nuomone, ydingas požiūrį į vaikų emocijų raišką, į verkimą yra susijęs ne tik su lyčių stereotipais, bet ir su emocinio raštingumo, empatijos stoka (pvz., „Nereikia verkt dėl smulkmenų“).

Tačiau, kai kurių informančių nuomone, yra sričių, kuriose pedagogams bei pedagogėms trūksta ir žinių. Viena jų – lytinis švietimas, vaikų seksualumas ir jo raiška. Buvo pateiktas pavyzdys, kai suaugusieji, tiek tėvai, tiek pedagogai/-ės vaiko smalsumą („Berniukas lindo ten prie mergaitės, tyrinėjo... lindo į kelnaites“), prilygino suaugusiųjų seksualumo raiškai, vaiką laikydami priekabautoju ar net iškrypėliu („gerai, kad tas vaikas išėjo, nes buvo nenormalus, užaugęs gal bus maniakas“) To pasėkoje, teik minėtas berniukas patyrė didžiulį emocinį spaudimą. Jis buvo priverstas pakeisti ugdymo įstaigą, lankytis pas psichologę. Pasmerkti buvo ir berniuko tėvai. Pasak informantės, darželyje situacija nebuvo išnagrinėta ir išspręsta galvojant, kaip padėti abiems vaikams, tiek mergaitei, tiek berniukui, taip pat šviečiant tėvus ir pedagogus/-es, kad šie/šios į ateityje galinčias iškilti panašias situacijas reaguotų adekvačiai. Nors šiuo atveju ugdymo įstaigos politika buvo nukreipta į įvykio „užglaistymą“ ir užmiršimą,

tačiau, pasak diskusijos dalyvių, net jei ji buvusi kitokia, nėra lengva surasti specialistų/-čių, kurie/kurios galėtų apmokyti, kaip tokiose ar panašiose situacijose reikėtų elgtis. Tačiau visos informantės sutiko, kad mokymų apie vaikų seksualumo raidą, lytinį švietimą tikrai reikia. Žinių reikia ir tam, kad būtų galima atpažinti seksualinę prievartą prieš vaiką.

Kalbėdamos apie stereotipinį vaikų elgesį ir suaugusiųjų požiūrį į jį, dalis informančių akcentavo pastarąjį. Net ir minėtame darželyje, kur buvo pasmerktas berniukas, pasak informantės, ne ką mažiau kitų vaikų kūnais domėjosi ir mergaitės, tačiau į tai niekaip nebuvo reaguojama.

Ne vienoje ikimokyklinio ugdymo įstaigoje darbo patirties turinčios auklėtojos, teigė, kad vienuose darželiuose siekiama atsisakyti veiklų, ugdymui ar žaidimui skirtų priemonių stereotipiškai būdingų vienai kuriai lyčiai, kituose vis dar akcentuojama, kad, pavyzdžiui, žaislinė virtuvėlė yra mergaičių, nepaisant to, kad su ja daugiau žaidžia berniukai, vienur auklėtojos siūlo berniukams eiti žaisti su mašinėlėmis, o mergaitėms su lėlėmis, kitur kviečiama žaisti kartu.

Pasak informančių, ikimokyklinio amžiaus vaikai elgiasi vienodai agresyviai, dauguma pedagogų/-ių taip pat reaguoja vienodai – konfliktus reikia spręsti be agresijos, agresyvus berniukų elgesys nėra pateisinamas kaip ir mergaičių. Įdomu, kad pasiteisinimų, susijusių su lytimi, atranda pačios mergaitės: esą jos „gali muštis, nes yra silpnesnės“, „mergaitės gali duoti atgal“ ir pan. To, informančių nuomone, mergaitės greičiausiai išmoko namuose.

ŠEIMOS ĮTAKA

Diskutuodamos apie skirtingus berniukams ir mergaitėms taikomus standartus, stereotipinį požiūrį į lyčių vaidmenis, informantės akcentavo, kad pastarasis pirmiausia formuojasi šeimoje.

Informantės teigė, jog pakeisti tėvų stereotipinę nuomonę, kaip antai, kad nėra „berniukiškų“ ar „mergaitiškų“ spalvų ar žaislų, labai sunku: vieni tėvai išgirsta auklėtojų argumentus, kiti gi lieka prie savo nuomonės. Viena informančių pateikė pavyzdį apie kalėdines dovanas, kurios pagal nusistovėjusias tradicijas vienokios būdavo perkamos berniukams, kitokios mergaitėms. Kai auklėtojai pavyko įtikinti pirkti vienodas dovanas (kaladėles) visiems vaikams, dovanų pakavimo popierius vis tiek buvo parinktas stereotipiškai: mergaičių dovana buvusi rožinė, nes tik tokia joms esą patiks.

Dalis tėvų, pasak auklėtojų, nėra linkusi kartu spręsti iškylančias vaikų elgesio problemas: kai kurie jų teigia, kad ugdymo įstaigoje kilusios problemos yra pedagogų/-ių reikalas, kiti nėra linkę ieškoti konstruktyvių sprendimų, nes yra įsitikinę, jog jų vaikai apskritai negali turėti elgesio problemų. Buvo pateiktas pavyzdys, kai vieni tėvai atsisakė patikėti, kad jų dukra elgiasi agresyviai. Pasak jų, mergaitės agresyviai nesielgia, jų, skirtingai nei berniukų, neveikia animaciniuose filmuose ar vaizdo žaidimuose matoma agresija.

UGDYTOJAI/-OS

Informančių teigimu, svarbu, kad vaikus ugdytų abiejų lyčių ugdytojai/-os: tiek tėvai, tiek pedagogai. Pasak vienos jų, vyrai gali pasiūlyti kitokių veiklų nei moterys. Be to, dalis berniukų auga su nepilnose šeimose, dažniausiai su mama, todėl jiems labai reikalingas vyriškas Paruošta įgyvendinant projektą „BEE. Lyčių lygybė ankstyvajame ugdyme“. Šį projektą iš dalies finansuoja Europos Komisijos Teisių, lygybės ir pilietybės programa, kvietimo Nr. REC-AG-2020. Šis dokumentas atspindi tik autoriaus požiūrį, todėl Komisija negali būti laikoma atsakinga už bet kokį jame pateikiamos informacijos naudojimą.

pavyzdys. Kad vyrai auklėtojai svarbūs ir mergaičių ugdymui, akcentuojama nebuvo. Informantės teigia susidūrusios su nuostatomis, kad vyrai nemoka, negali pasirūpinti ikimokyklinio amžiaus vaikais, todėl dalis tėvų sakosi nepasitikėtų vyru auklėtoju. O vaikus ugdantys vyrai, net gali būti išvadinami „bobomis“, nes užsiima neva moteriškais darbais. Toks požiūris, pasak informančių, dažniau būdingas vyresnio amžiaus žmonėms, tačiau jį gali turėti ir jaunesni, pvz., vyrai, dirbantys išskirtinai vyriškoje aplinkoje.

Tačiau, daugumos informančių teigimu, visuomenės požiūris į lyčių vaidmenis, nors ir palengva, bet keičiasi, stereotipų lieka vis mažiau.

II sutelktos grupės interviu įvyko balandžio 16 d, 13.00 – 15.00, ZOOM platformoje. Diskusijoje dalyvavo 11 administracijos atstovių iš 7 skirtingų institucijų.

UGDYMAS DARŽELYJE IR LYČIŲ STEREOTIPAI.

Kalbėdamos apie vaikų ugdomąsias veiklas darželiuose, informantės labiau akcentavo ne pačių ugdymo įstaigų, o šeimos įtaką. Pasak jų, stereotipinių nuostatų, stereotipinio elgesio vaikai pirmiausiai išmoksta namuose. Informantės pažymėjo, kad tokios nuostatos ypač atsiskleidžia vaidmeniniuose vaikų žaidimuose. Čia galima pamatyti, kaip berniukai „neaugina vaikų, neveda jų į polikliniką“, „mergaitės lygina, o berniukai sėdi prie televizoriaus“ ir pan. Tačiau, kai kurios informančių pažymėjo, kad keičiantis visuomenės nuostatomis į lyčių vaidmenis, daliai vyrų išeinant tėvystės atostogų, vis dažniau ir berniukai žaidžia su lėlėmis, rodo rūpestį, švelnumą, emocijas.

Diskutuojant, ar vertėtų ugdytojams/-oms kištis į laisvą vaikų žaidimą, dauguma informančių teigė, kad jei nekyla patyčių grėsmė ar kokių kitų problemų, įsikišimas nereikalingas. Tačiau vaikams reikėtų pasiūlyti kaip įmanoma įvairesnių žaislų ir jais sudominti, sukurti įvairias ugdomąsias situacijas bei jas pateikti patrauklia žaidimo forma. Viena darželio vadovių tai apibendrino šiais žodžiais: „Stebėti, netrukdyti, kviešti“.

Diskusijų grupėje buvo svarstoma, kaip reaguoti, jei kai kurie vaikai primygtinai aiškina kitiems, kas yra berniukiška ar mergaitiška ir tyčiojasi iš, tarkim, rožinėmis kojineėmis mūvinčio berniuko. Viena informančių, teigdama, kad tiesiog moralizuojant šios problemos neišspręsi, pateikė pavyzdį, kaip jų įstaigoje į problemą pažvelgta kūrybiškai ir sumaniai: „*gal kartą per mėnesį darželyje skelbiama vienos spalvos, tarkim rožinės, diena ir visi ateina apsirengę tos spalvos drabužiais <...> ir visiems labai smagu*“.

Informantės, kalbėdamos apie berniukų ir mergaičių aprangą bei užsiėmimus vaikystėje ir suaugus, pastebėjo, kad kartais bandant išgyvendinti stereotipinį mąstymą perlenkiama lazda ir taip sukuriama nauji stereotipai, tokie kaip „*rožinę spalvą mėgstanti mergaitė, auklėjama netinkamai, stereotipiškai*“. Su tokia nuostata susidūrę tėvai, teiraujasi, o ką daryti, jei mergaitė vis dėlto mėgsta dėvėti rožinį pūstą sijoną ir svajoja būti balerina?

ŠEIMOS IR KULTŪROS ĮTAKA

Diskusijų metu ne kartą buvo pastebėta, kokia svarbi vaikų ugdyme yra šeimos įtaka. Taip pat ne kartą buvo pažymėta, kad tėvų, ypač jaunesnių, požiūris į lyčių vaidmenis, į lytiškumą keičiasi. Jis tampa vis mažiau stereotipinis, nors iš vaikų pasiimti atėjusių tėvų, deja, dar galima išgirsti: „*Nebliauk kaip boba*“, „*Vyrai neverkia*“.

Su romų vaikais dirbanti informantė pabrėžė, kad ten, kur itin stipri paprotinė teisė, *romanipen*, įprasti scenarijai neveikia. Romų šeimoje ir bendruomenėj, vyraujančias tradicijas ir papročius, labai griežtai nusakančius lyčių vaidmenis, švaros/nešvaros, garbės/ negarbės sampratas, itin sunku keisti. Norint neprarasti bendruomenės pasitikėjimo tą reikėtų daryti itin atsargiai. Būtina atida ir pagarba kultūrinėms normoms ir vertybėms, net jei jos yra nesuprantamos ir ne visuomet priimtinos.

UGDYTOJAI/-OS

Pasak vienos informančių, nors jų įstaiga domisi lyčių lygybės temomis - dalyvauja mokymuose, įvairiuose projektuose, darželyje apie tai nemažai diskutuojama, tačiau nepaisant to, vis tiek nevalingai išlenda pačių darželio darbuotojų stereotipai. Pavyzdžiui, atsitikus kokiam nors įvykiui skambinama dažniausiai mamai, o ne tėvui ar abiems tėvams. Kitos įstaigos vadovė paantrino, kad priimant vaiką į darželį užsirašomi tik vieno tėvų, vėlgi dažniausiai mamos, kontaktai (telefonas, el. pašto adresas) ir informacija pranešama tik vienam iš tėvų. Tokia situacija susiklostė ir dėl pačios įstaigos ilgą laiką vyravusių nuostatų, ir dėl tėvų vyrų, teigiančių „aš nesikišu į vaikų auklėjimą, skambinkite žmonai“. Tačiau, informančių teigimu, taip kaip mažėja tokį požiūrį turinčių tėvų, taip ir ikimokyklinių ugdymo įstaigų praktika turėtų keistis ir informacija privalo būti teikiama abiems tėvams.

Diskutuojant apie tai, ar verta lyčių lygybės tema kalbėtis su tėvais, organizuoti įvairius mokymus ir t.t., tyrimo dalyvių požiūriai išsiskyrė. Viena informančių suabejojo, ar tokios diskusijos ir renginiai yra reikalingi. Pasak jos, „*kol neakcentuoji, viskas spendžiasi natūraliai, o kai išryškini, tada ir pasipriešinimas toks kyla*“. Kitos informantės teigė, kad to labai reikia. Kai kurios jų pasidalino ir bendradarbiavimo su šeima patirtimi. Darželio, kuriame vyko mokymai tėvams apie lyčių lygybę, vadovė pasakojo stebėjusi įvairias tėvų reakcijas: vieni tėvai labai noriai dalyvavo, pageidavo daugiau mokymų šia tema, kiti, pavyzdžiui, tėvai išpažįstantys islamą, siekdavo suprasti (nors nebūtinai priimti) tiek darželio, tiek Lietuvos kultūrinės nuostatas, treči gi išsakydavo gana griežtą neigiamą poziciją ir jų požiūris į vaikų ugdymą keisdavosi itin lėtai ar nesikeisdavo iš viso. Pasak informantės, vedant mokymus lyčių lygybės tema, yra labai svarbu akcentuoti, kad tai daroma pirmiausia dėl vaiko gerovės, kad vaikas augdamas galėtų rinktis, kuo nori būti, koks nori būti ir t.t. Jai antrino ir kita informantė, akcentavusi, jog tėvams būtina priminti, kad tos nuostatos, kurios įdiegiamos ankstyvoje vaikystėje, turės didžiulės įtakos ateityje ne tik pačiam vaikui, bet ir visai visuomenei. Pavyzdžiui, jei bus toleruojamas berniukų agresyvumas, jei jie bus nemokomi kitaip išreikšti emocijas, jei mergaitės bus ugdomos paklusniomis, jei bus nemokomos priimti sprendimų, smurto artimoje aplinkoje problema išliks aktuali. Švietėjiška darželio misija itin svarbi ir griauinant viešumoje sklindančius mitus, tokius kaip „*lyčių lygybė – tai kai berniukai rengiami mergaitiškais drabužiais*“, taip pat šviečiant tėvus lytiškumo ugdymo, vaikų seksualumo, vaikų raidos temomis. Norint šią misiją sėkmingai vykdyti, informančių nuomone, itin svarbu ir ugdymo įstaigų personalui nuolat domėtis, tobulinti savo kompetencijas.

Visos informantės sutiko, kad itin svarbu į ikimokyklinės ugdymo įstaigas pritraukti daugiau vyrų. Įstaigų, kur vyrai dirba treneriais, kūno kultūros mokytojais, vadovės teigia pastebėjusios itin teigiamų pokyčių. Pasak jų, skiriasi vyrų bendravimo stilius, jie daugiau juokauja su vaikais, nėra pernelyg globėjiški, nevartoja mažybinių žodžių ir t.t.

Vis tik viena informančių suabejojo, ar auklėtoją vyrą priimtų tėvai, ypač lopšelinukų grupėje, kur reikia artimo fizinio kontakto vaikus aprenkiant, padedant tualete. Taip pat, pasak jos, neaišku, kaip auklėtoją vyrą priimtų kolegės moterys.

III sutelktos grupės interviu įvyko balandžio 23 d, 13.00 – 15.00, ZOOM platformoje. Diskusijoje dalyvavo 9 pagalbinių personalo darbuotojos ir švietimo pagalbos specialistės iš 4 skirtingų institucijų.

UGDYMAS DARŽELYJE IR LYČIŲ STEREOTIPAI

Informantės akcentavo, kad jų ugdymo įstaigose tiek berniukai, tiek mergaitės ugdomi vienodai: jie įtraukiami į tas pačias ugdomasias veiklas, vienodai žiūrima į abiejų lyčių vaikų emocijų raišką. Pasak jų, dabar darželyje nei iš auklėtojų, nei iš pagalbinių personalo neišgirsi stereotipinių frazių, kaip antai: „Berniukai neverkia“, „Mergaitės nesimuša“ ir t.t. Tačiau, kaip pastebi pokalbyje dalyvavusi psychologė, problema, kad vaikų emocijoms neskiriama deramo dėmesio, jas siekiama nuslopinti, neieškant jų kilmės priežasčių ir konstruktyvių galimos problemos sprendimo būdų: *Jeigu vaikas verkia ar mušasi, vis tiek kažkokios tai neigiamos emocijos, jam yra kažkas negerai, jam yra kažkoks tai poreikis nepatenkintas turbūt. Ir už tai jisai kažkoku būdu išsilieja: ar verdamas, ar rodydamas agresiją. Tai ką aš pastebiu, tai tą norą nepasidomėti, o kas gi tau yra blogai, ką tu tuo išreiški, bet labiau norą nuraminti. Mes nesimušam ir viskas. Ne dėl to, kad tu berniukas ar tu mergaitė ir verkti blogai... Bet apskritai. Iš serijos „Gi viskas yra labai gražu, ko čia verkti“. Tas nuvertinimas šiek tiek tų neigiamų emocijų. Jis turbūt yra nesąmoningas“.* Kalbėdamos apie vaikų žaidimus, kitas veiklas, informantės akcentavo didelį vaikų užimtumą: darželiuose gausu renginių, intensyvi ugdomoji veikla, laisvo laiko, kai vaikai gali pasirinkti

„su kuo žaisti, kaip žaisti ir daryti“ nėra daug. Tačiau būtent jo metu išryškėja vaikų polinkiai. Ir jie dažniausiai yra stereotipiniai, pvz., berniukai kur kas mieliau renkasi mašinėles ir konstruktorius. Informantės nepastebėjo, kad auklėtojos paskatintų ir mergaites žaisti su šiais žaislais. Taip pat abejojo, ar apskritai reikėtų tą daryti, nes taip esą gali būti suvaržoma paties vaiko teisė rinktis, apribojama jo asmenybė. Pasak jų, negalima nuneigti ir prigimtinių dalykų. Derėtų pastebėti, kad kalbant apie prigimtį, informančių pasakojimuose išryškėjo tam tikri prieštaravimai. Viena vertus, buvo teigiama, kad „kiekvienas žmogus atsineša kažkokią savo duotybę, polinkius. Ir tai nesusiję ar tai mergaitė, ar berniukas... Tai tiesiog yra ar aktyvus žmogus, ar domisi, ar kūrybinga asmenybė. <...> Žiūri į skirtingas mergaites ir tu tiesiog matai, kad net fiziologiškai jos yra skirtingos. Jos atrodo skirtingai, jos elgiasi skirtingai, nori kažkokių tai skirtingų dalykų“. Kita vertus, pasak tos pačios informantės, *„yra kažkoks tas polinkis. Ir, sakykim, jeigu į techniką žiūrėt, aš kažkodėl bernikuose pamatau labiau tą polinkį. O mergaitės... jos irgi nori nagrinėti, bet jos kažkaip... Kitaip išeina jom <...> Tai iš tikro aš manau, kad šalia to auklėjimo yra kažkokie labai stiprūs atsineštiniai dalykai. Kažkoks labiau ten išreikštas moteriškumas, arba kaip tik ten polinkis labiau į kokią techniką...“.*

Vis tik, siekiant, kad būtų patenkinti visų poreikiai ir polinkiai, sykiu nebūtų stiprinami lyčių stereotipai, informantės rekomendavo, jog darželiuose būtų kaip įmanoma įvairesnių žaislų, ne tik „*tų stereotipinių tokių, kad čia daug mašinų, daug lėlių, bet ir daug tokių visokių gyvūnelių. Vaikai labai mėgsta tuos gyvūnelius, drakoniukus...*“

ŠEIMOS ĮTAKA

Ne kartą akcentavusios, kad jų ugdymo įstaigose stereotipinio su lyčių vaidmenimis susijusio požiūrio faktiškai nėra, informantės pabrėžė šeimos įtaką. Čia, pasak jų, stereotipinio požiūrio į berniukų ir mergaičių ugdymą vis dar apstu: „*O jeigu kalbant apie tėvus, tai čia jau [stereotipai] pasireiškia visu grožiu... Sakyčiau, kad nelygybė tokia. Labai aiški segregacija. Labai aiški. Nes į darželį atvedami vaikai labai stereotipiškai apmokyti, labai su tokiais stereotipiškai numatytais vaikams poreikiais numatytais. Būtent vaikų apranga, buvo vienas pagrindinių šios grupės diskusijų objektas. Apranga, pasak informančių, apsprendžia ir stereotipinį elgesį: „Apranga tai pirmiausias dalykas. Juk labai dažnai tie išoriniai dalykai suponuoja... Jeigu tu užsivilkai vakarinę suknelę, tai tu futbolo nebėgsi žaisti. Tai tu ir elgiesi atitinkamai. Tai tie išoriniai dalykai daugeliu atveju ir apsprendžia. Na, kadangi mergaitė su suknyte apmokyta, baltom kojinytėm, rankinukas jai toksai įspraustas... Ir jinai taip ir elgiasi. Ir tam, kad pradėti lakstyti, bėgioti, laiptuoti po medžius su ta suknele nelabai patogiu... Tas rankinukas suriša tas rankas, neleidžia ten laisvai kažką tai daryti. Ir tada toks elgesys savaime darosi. Na vat aš esu dama kaip mama.“* Tačiau čia informančių požiūriai išsiskyrė. Viena jų itin akcentavo tėvų įtaką ir pavyzdį: „*Sakykim, jeigu mama ateina tokio skandinaviško tipo... Ir ta mergaitė bus tokia. Ir jai reikės tų paprastų džinsų. Ir jai su tom kvarbatkėlėm džinsai ne taip rodysis*“. Kita gi, pabrėžė, kad nepaisant tėvų pavyzdžio, tai, kaip nori atrodyti, vaikai dažniausiai renkas patys ir čia nemažai veikia tiek prigimtiniai dalykai, tiek bendraamžių įtaka. Jei vaikas bus apsirengęs kitaip nei kiti jo grupės vaikai, tikėtinos patyčios. Jų labiau sulaukti gali „neberniukiškai“ atrodantys berniukai, pvz., atėję į darželį lakuotais nagais. Apskritai, berniukų tiek išvaizda, tiek elgesys šeimoje yra labiau reglamenuoti. Diskusijų metu išryškėjo, kad yra šeimų, kur į mergaičių žaidimus, pvz., su mašinytėmis nekrepiama dėmesio, tačiau berniukas žaidžiantis su lėle gali susilaukti primygtinio paraginimo elgtis kaip vyras ir žaisti „vyriskais“ žaislais. Berniuko noras žaisti su lėlėmis gali būti net traktuojamas kaip polinkio į homoseksualumą ženklas.

Vis tik, informantės teigia pastebėjusios, kad tokių tėvų nėra daug, ir kad požiūris tiek visuomenėje, tiek šeimose keičiasi: „*Dabar tas požiūris į vaikų auklėjimą tiek į mergaites, tiek į berniukus labai sušvelnėjo. Nebėra tų kategoriškumų*“. Prie kintančio požiūrio prisideda ir ugdymo įstaigos. Kad ir dėl tos pačios aprangos. Pasak informančių, labai svarbu, kad darželyje vaikų apranga būtų ne „mergaitiška“ ar berniukiška, o patogi žaisti nebijant susitepti ar sušlapti. Ypač jei darželio šūkis, „nėra blogo oro, yra blogas apsirengimas“. 16 metų darbo darželio virtuvėje patirtį turinti informantė, pasakojo, kad nors kai kurie tėvai iš pradžių piktindavosi, jog vaikai išsitepa, vėliau „*suprato, kad pas mus taisyklė, kad vaikui turi būti vaikystė, o ne stovėti, kaip lėlė pasipuošus. Dabar neturim tokių lyg tai... Anksčiau buvo, buvo. Ir daug būdavo. Bet darydavo susirinkimus tam, kad tėveliams paaiškinti, kad vaikai turi laisvai jaustis ir laisvai bėgioti*“. Informantės pastebėjo, kad pasikeitė ir tėvų požiūris į lytinį švietimą: „*Mano vaikystėje tai tarkim, kaip daromi čia vaikai, tai būdavo... Čia negalima tau žinoti. Tu maža. O jeigu bučiuojasi per televizorių, užsidaryk akis. O dabar apie tai kažkiek laisviau tiek tėvai, tiek*

pedagogai kalba. Tai manau, kad po biškį atlaisvėja ta tema. Nebe tokia jau tabu“. Tačiau tema, ar lytinio švietimo tema yra/būtų aktuali ir ikimokykliniame ugdyme, plačiau nediskutavo.

UGDYTOJAI/-OS

Dar viena tema, kuri vyravo šios grupės informančių diskusijoje – vyrų, dirbančių ugdymo įstaigose, o ypač ikimokyklinėse, trūkumas. Nors informantės prisiminė konkrečių darželyje dirbančių auklėtojų vyrų pavyzdžių, pažymėjo, kad tie pavyzdžiai itin reti, o ir vyrų darbas dažniausiai būdavęs trumpalaikis: *„Mano vaiko darželyje buvo vyras auklėtojas... Tai, žinokit, aš mačiau tą darbuotojų santykį... Ir vaikų santykį... Tai žinokit, jis ten buvo ant rankų nešiojamas. Labai gerbiamas, mylimas. <...>Aš mačiau, kad taip futbolą žaidžia ir mergaitės ten apsupusios jį. Ir taip gražu būdavo žiūrėti, kad va yra ir vyriškis. Ir jaunas... Ir labai ten visi didžiavosi, bet kažkaip neužsilaikė“.* Tai, kad mažai vyrų ateina į dirbti ikimokyklinio ugdymo pedagogo darbo ar atėję neužsilaiko, pasak informančių, lemia mažas šios profesijos prestižas, menkas atlyginimas, nedidelės karjeros galimybės. Viena informančių pastebėjo, kad įtakos gali turėti ir asmeninės vyrų savybės: *„Na aš skaitau, kad vyrai.. Na kaip... Sako, kad moterys yra ištvermingesnės, kantresnės... Tai vat vyrams gal neužtenka kantrybės“.* Čia, kaip ir keliose kitose diskusijos vietose, prasiveržė ir pačių informančių stereotipinis požiūris. Antai viena iš informančių pažymėjo, kad reikia ne tik darželio auklėtojų vyrų, bet ir socialinių pedagogų, mat šie darbe mažiau vadovaujasi emocijomis. O pasakojant apie darželio kolektyvą, buvo pabrėžiama, kad vyrams nebūdingas plepumas, kuriuo esą pasižymi dauguma darželio auklėtojų moterų: *„Nes matosi, kad kito auklėtojos išeina, kalbasi ten... Na, gal apšneka, gal savo apie kažkokius reikalus kalbasi... O tas vyras tuo neužsiėmė. Jis grynai vaikais užsiėmė“.*

Vyrų atėjimas į moterišką kolektyvą, informančių nuomone, prisidėtų ir prie organizacijos kultūros plėtojimo, bet pirmiausia, *„vaikams būtų labai naudinga, kad tame ugdymo procese dalyvautų tiek moterys, tiek vyrai“.*

APIBENDRINIMAS

Tyrimo dalyvės mažai diskutavo apie lyčių lygybės ar diskriminacijos lyties pagrindu sampratas, laikydamos jas savaime suprantamomis. Įdomu tai, kad išskleisdamos šių sampratų turinį, jį pirmiausiai siejo ne su savo individualia patirtimi, bet su vaikų ugdymu, pabrėždamos kiekvieno vaiko unikalumą ir savitumą nepriklausomai nuo lyties.

Apibendrinant visų trijų sutelktų grupių diskusijas išryškėjo šios pagrindinės temos: pačių švietimo įstaigų darbuotojų nuostatos lyčių lygybės atžvilgiu ir su tuo susijusi ugdomoji veikla, šeimos įtaka ir ugdytojų lytis.

Diskutuodamos apie lyčių lygybę ir/ar diskriminaciją ikimokyklinio ugdymo įstaigose visos informantės pirmiausia kalbėjo apie vaikus, požiūrį į jų ugdymą, o ne apie save. Informančių nuomone, itin svarbu vertinti ir puoselėti kiekvieno vaiko unikalumą nepriklausomai nuo jo lyties. Darželio ugdomoji erdvė turi būti orientuota į tai, kad kiekvienas vaikas galėtų pasirinkti kokia veikla užsiimti, kokiais žaislais žaisti. Žaislai turėtų būti kaip įmanoma įvairesni ir nesiejami su stereotipiniais lyčių vaidmenimis (*„virtuvėlė mergaitėms, mašinėlės berniukams“*). Sykiu informantės pastebėjo, kad labiausiai lyčių stereotipai vaikų elgesyje Paruošta įgyvendinant projektą „BEE. Lyčių lygybė ankstyvajame ugdyme“. Šį projektą iš dalies finansuoja Europos Komisijos Teisių, lygybės ir pilietybės programa, kvietimo Nr. REC-AG-2020. Šis dokumentas atspindi tik autoriaus požiūrį, todėl Komisija negali būti laikoma atsakinga už bet kokį jame pateikiamos informacijos naudojimą.

atsiskleidžia laisvo žaidimo metu. Svarstydamos, ar pedagogai turėtų į tai reaguoti ir kaip, diskusijos dalyvės pažymėjo, kad jei nekyla konfliktinės situacijos, pedagoginė intervencija turėtų būti labai atsargi.

Pirmoje diskusijų grupėje iškilo ir lytiškumo ugdymo tema. Pažymėta, kad anaipol ne visos ugdymo įstaigos yra pasirengusios konstruktyviai spręsti su vaikų lytiškumu susijusius klausimus, ne visi pedagogai turi pakankamai žinių apie vaikų seksualumą arba nesugeba jų pritaikyti konkrečiose situacijose, dažnai pasirenkama nutylėjimo, „užglaistymo“ taktika. Taip pat buvo pastebėta, kad susiduriama su ugdytojų emocinio raštingumo problema. Ir nors darželiuose vis rečiau galima išgirsti „*neverk, vyrai neverkia*“, bet gana dažnai pasakoma „*neriekia verkt dėl niekų*“, taip ignoruojant vaiko patiriamas emocijas ir, tikėtina, problemą, su kuria jis ar ji susiduria.

Visose diskusijų grupėse ypač buvo akcentuojama šeimos įtaka, pabrėžiant, kad visi su lytimi susiję stereotipai, dažniausiai susiformuoja namuose, sekant tėvų pavyzdį, veikiant jų ar kitų šeimos narių nuostatoms ir t.t. Kai kurios tyrimo dalyvės teigė, kad šeimose stereotipinių nuostatų vis dar apstu, jos matomos tiek per vaikų veiklas, aprangos detales, tiek per tėvų elgesį atvedant ir pasiimant vaikus, sprendžiant ugdymo klausimus, įvairių renginių metu. Tačiau didesnė informančių dalis pabrėžė pastebėjusios ženklus visuomenės, taip pat ir šeimos, nuostatų į lyčių lygybę pokyčius. Pasak jų, stereotipinio požiūrio į lyčių vaidmenis vis mažiau, ypač tarp jaunų šeimų. Prie šios kaitos prisideda ir ugdymo įstaigų veikla: mokymai tėvams, diskusijos su jais ir t.t.. Vis tik, kai kurios tyrimo dalyvės suabejojo proaktyvios ugdymo įstaigų veiklos reikalingumu, ypač, pasak jų, jautriais lyčių vaidmenų, lytiškumo ugdymo ir pan. klausimais.

Vienoje diskusijų grupėje dalyvavusi informantė, dirbanti su romų vaikais, pabrėžė, kad atsargumas būtinas ir susiduriant su kitokiomis kultūrinėmis nuostatomis, kai be stereotipų stipriai veikia ir paprotinė teisė, *romanipen*.

Aptariant ugdytojų klausimą buvo pabrėžiama, kad vaikų ugdymas yra abiejų lyčių ugdytojų reikalas. Pažymėdamos, kad itin svarbu į ikimokyklinio ugdymo įstaigas pritraukti kaip įmanoma daugiau pedagogų vyrų, informantės svarstė, kad tam trukdo menkas šios profesijos prestižas, nedideli atlyginimai, taip pat ir ugdymo įstaigų kultūra, tėvų požiūris, vyrų asmeninės savybės. Įdomu, kad diskutuojant apie ugdytojų vaidmenį išryškėjo ir kai kurių informančių stereotipines nuostatos (pvz., „*vyrų neturi kantrybės*“; „*vyrų racionali, mažiau vadovaujasi emocijomis*“; „*moterų kolektyvuose daug plepama*“; „*vyrų pedagogai gali būti nepriimtini lopšelinio amžiaus vaikų tėvams*“; „*vyrų pedagogai yra svarbūs [tik] berniukų ugdymui*“; „*pagrindinės vaiko ugdytojos yra mamos ir pan.*). Kai kurios šių nuostatų diskusijos metu buvo reflektuojamos, pažymima, kad siekiama jas keisti, pvz., labiau į ugdymo procesą įtraukiant abu tėvus.

Visose sutelktų grupių diskusijose buvo akcentuojama mokymų lyčių lygybės klausimais svarba, net jei ugdymo įstaiga yra aktyviai veikianti šioje srityje.

SUMMARY (English)

This summary describes results of tree focus groups conducted on April 2021 via ZOOM online meetings and moderated by WIIC project manager Dovile Rukaite and gender equality expert Dr. Irena Stonkuvienė from Vilnius University. The Consortium draft questionnaires were customized to Lithuanian specifics by gender equality expert Dr. Giedre Purvaneckienė.

Participants of focus groups came from kindergartens, day care centres, and the primary schools. Preschool children groups in Lithuania could be a part of the kindergarten or a school. Most institutions do work with preschool age kids and perform the lessons.

Among participants of the research totally were representatives of eleven different institutions. Two institutions signed long term cooperation with the BEE project and one is still considering.

The participants of the focus groups allocated little attention to the concepts of gender equality or gender-based discrimination in their discussions as they took them for granted. It is interesting that while disclosing the content of these concepts, they, first of all, linked it not with their individual experience but with children's education emphasising the uniqueness and individuality of every child regardless of gender.

Generalising discussions of all the three focus groups, the following main themes were highlighted: the attitudes of employees themselves in educational institutions towards gender equality and educational activities related to it, family influence and educators' gender.

While discussing gender equality and/or discrimination in institutions of early childhood education, all the female informants firstly mentioned children, attitude towards their education but not about themselves. According to these informants, it is particularly important to appreciate and nurture every child's uniqueness regardless of his/her gender. The educational space of kindergarten should be oriented towards ensuring possibility for every child to choose the activity to engage in and toys to play with. The diversity of toys should be as wide as possible and toys have to be free from stereotypical gender roles (*"kitchens utensils for girls, cars for boys"*). At the same time the informants noticed that gender stereotypes best reveal themselves during children's free play. Discussing if educators should react to it and in what way, the participants in the discussions pointed out that pedagogical intervention should be very cautious unless conflict situations emerge.

The theme of sexual education emerged in the first group of discussions. It should be noted that far from all educational institutions are ready to solve issues related to children's sexuality in a constructive way and that not all the teachers have accumulated sufficient knowledge of children's sexuality or they are unable to apply possessed knowledge in specific situations. Teachers frequently tend to keep silence or apply the tactics of covering-up.

The problem of teachers' emotional literacy was also noticed. And although the phrase *"don't cry because men never cry"* has been less and less frequently heard, the words *"don't cry for nothing"* have been quite common, but they also ignore emotions experienced by a child and probably the problem encountered by him or her.

All the focus groups laid strong emphasis on the family's influence noting that all the genderrelated stereotypes most frequently are formed at home, when children follow their parents' example or are under influence of attitudes expressed by their parents or other family

members, etc. Some participants in the research pointed out that stereotypical attitudes are still abundant in families and they are visible in children's activities, details of clothing, in parents' behaviour while bringing their children or taking them home, solving educational issues or during various events. However, a bigger number of informants pointed out that they had already noticed some changes in the attitudes of society as well as family towards gender equality. According to them, stereotypical attitudes towards gender roles are getting weaker and this is particularly visible among young families. Activities of educational institutions also contribute to this change in attitudes: training courses for parents, discussions with them, etc. However, some participants in the research doubted the necessity of pro-active activities of educational institutions, particularly the ones related to such sensitive issues as gender roles, sexual education and others.

The informant in one of focus groups, who works with Roma children, pointed out that certain caution is also necessary facing different cultural attitudes, when next to stereotypes, the customary law *romanipen* is still very influential.

Discussing the problem of educators, the members of all focus groups emphasised that children's education is a matter of educators of both genders. Stressing the necessity to attract as many male teachers to early childhood education institutions as possible, the informants stated that low prestige of this profession, low salaries and culture of educational institutions, parents' attitude as well as personal qualities of men impede attainment of this goal. It is interesting that while discussing the role of educators, some stereotypical attitudes of informants were highlighted (e.g., *“men do not possess patience“*; *“men are more rational and are guided by emotions less frequently“*; *“there is a lot of chattering in women's collectives“*; *“male teachers can be unacceptable to parents of nursery children“*; *“male teachers are important [only] for boys' education“*; *“mothers are the main educators of children“*, etc.). Some of these attitudes were reflected during discussions and efforts to change them were noted, e.g., engaging both parents into the process of education more.

All the discussions of focus groups emphasised the importance of training on gender-related issues, even if an educational institution is an active participant in the related activities.

Women's Issues Information Center (WIIC), 2021

<https://www.moteruinformacijoscentras.lt/>